Virumgaard

TAK 1641 Bygherrerapport om en arkæologisk udgravning foretaget forud for byggemodning af matrikel 9b, Virum By, Kgs. Lyngby

Af Lotte Reedtz Sparrevohn, Kroppedal Museum

Kulturhistorisk rapport om udgravningerne ved Virumgaard i Kgs. Lyngby.

TAK 1641. Virumgaard.

Matr. nr. 9a, 9b og 9mm, Virum By, Kgs. Lyngby.

Lyngby-Taarbæk sogn, Sokkelund herred, Københavns amt.

Sted- og sb. nr. 020307-269.

SLKS j. nr. 16/02118 og 22/01523.

Kroppedal Museum

Kroppedals Allé 3

2630 Taastrup

www.kroppedal.dk

43 30 30 00

Rapport udarbejdet af Lotte Reedtz Sparrevohn

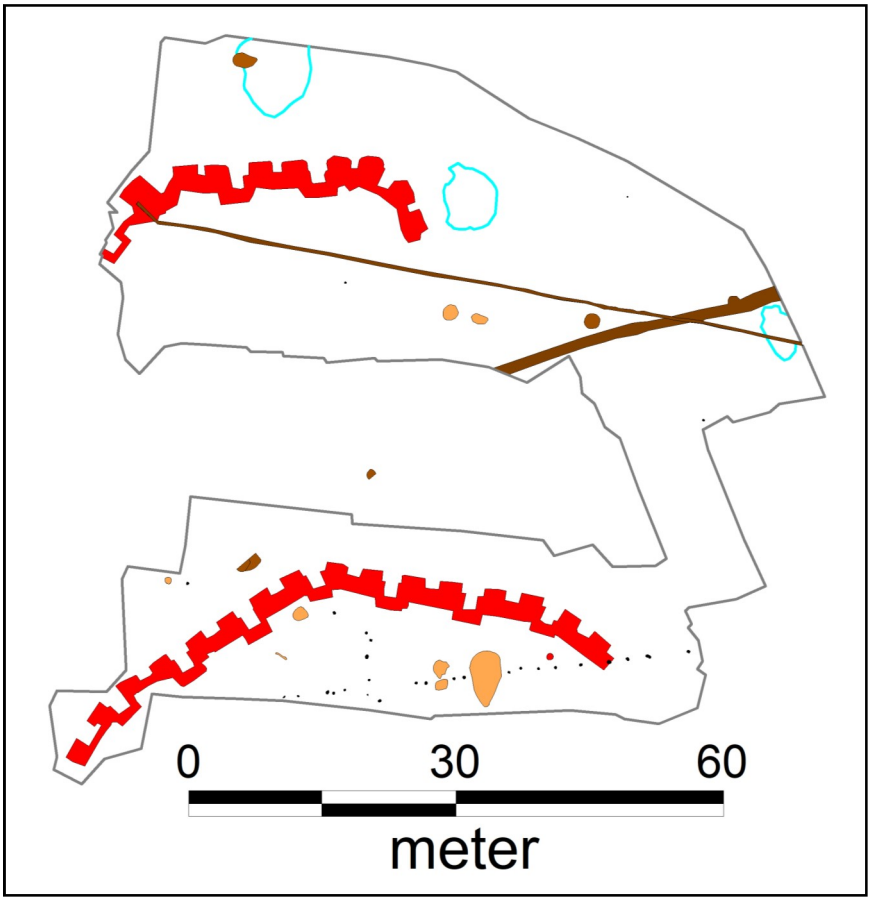
© Kroppedal Museum 2023

Forsidefoto: Udgravningen af den sydlige skyttegrav er godt i gang. Skyttegravens kanter er markeret med farvet skum og der ses fire maskingravede profilgrøfter gennem den

Alle foto og plantegninger: Kroppedal Museum

Det trekantede areal hvor den arkæologiske forundersøgelse fandt sted. På hele det sydlige område var der ingen arkæologiske interesser og området kunne frigives til byggemodning efter få timers arkæologisk undersøgelse. Mod nord viste der sig at være spor efter et befæstningsanlæg fra 1. Verdenskrig.

Fortolkning af de arkæologiske spor. Rød: Feltbefæstningsanlæg. Lille rød: Kogestensgrube. Brun: Telefonkabelgrøft, historisk grøft og fem oldtidsgruber. Lys brun: Moderne gruber (nedgravninger). Sort: Stolpehuller: Blå: Lavninger

Udgravningsfakta

Udgravningen fandt sted i to omgange. Som det første foretog museet en prøvegravning for at undersøge om der overhovedet var fortidsminder på arealet og i hvor stort omfang. Prøvegravningen fandt sted den 17. og 18. februar 2016. I prøvegravningen deltog daglig leder, arkæolog Mads Drevs Dyhrfjeld-Johnsen, arkæolog Jonas Sigurdsson og museumstekniker Kenneth Paulmann fra Kroppedal Museum. Prøvegravningen fandt sted i vintervejr og natten mellem de to udgravningsdage faldt der sne, der langsomt smeltede bort på udgravningens anden dag.
På baggrund af prøvegravningens resultater blev der udpeget et område med væsentlige fortidsminder til egentlig udgravning.

Prøvegravningens søgegrøfter dækket af sne om morgenen den 18. februar 2016.

Udgravningen

Den egentlige udgravning fandt sted i dagene mellem den 5. og 20. september 2022. I udgravningen deltog arkæologerne Lotte Reedtz Sparrevohn (daglig leder), Jonas Sigurdsson (kort tid), Susan Pallesen (kort tid), Bo Jensen og Daniel Teilmann Olesen fra Kroppedal Museum. Fritidsarkæolog Lars Nissen afsøgte området med metaldetektor og fritidsarkæolog Bo Kildeager ledte efter bearbejdet flint i jordbunkerne. Muldjorden blev ved begge udgravninger afrømmet af Arne Madsen, eget firma med en 25 tons OK gravemaskine på bælter, påmonteret en to meter bred rabatskovl. Specialkonsulent Peter Thorning Christensen, Dansk Fæstningsinformation bistod med besigtigelser og notater om det fundne.
Udgravningen fandt sted i behageligt sensommervejr, dog med enkelte regnvejrsdage.

Udgravningssituation.
Med gravemaskinen er der udgravet en profil gennem skyttegraven og der er sat målestokke og fototavle op til fotodokumentation. I baggrunden er Daniel Teilmann ved at tegne et andet profil.

Udgravningssituation.
Daniel Teilmann er ved at markere skansen med farvet skum.

En arkæologisk udgravning

I forbindelse med en planlagt byggemodning af et område beliggende vest for Frilandsmuseet, afgrænset af Kongevejen og Lyngby Omfartsvej, samt af en eksisterende bebyggelse ved Gartnerhaven, foretog Kroppedal Museum en arkæologisk udgravning. Projektområdet omfattede et areal på ca. 41.000 m^2 og af dette blev 12.000 m^2 prøvegravet i år 2016. På baggrund af prøvegravningen kunne der udpeges et område på ca. 6.000 m^2 med velbevarede, jordfaste fortidsminder beskyttet af museumsloven, som skulle udgraves inden byggemodning.

Byggemodningen af området trak ud og først i 2022 bad bygherre Kroppedal Museum om at foretage den egentlige udgravning.

Udgravningerne fik journalnummeret TAK 1641 og blev navngivet Virumgaard efter en gård i området.

Udgravningerne bragte væsentlige fortidsminder for dagen. Der blev fundet sporene efter to feltbefæstningsanlæg fra 1. Verdenskrig. Anlæggene er en del af Københavns Befæstning, hvis synlige dele er et fredet fortidsminde.

Topografisk kort over området. Den udgravede matrikel er markeret med en stjerne. Øst for matriklen ligger Frilandsmuseet.

Om Københavns Befæstning

Københavns Befæstning ligger som en halvkreds rundt om København og består af både landbaserede og sømilitære anlæg. Befæstningen består af en lang række forter og forsvarsstillinger, et oversvømmelsesanlæg og den godt 14 km lange Vestvold. Hovedparten af Befæstningen blev opført mellem 1885 og 1894 som reaktion på Danmarks sviende nederlag til tyskerne i 1864. Under 1. Verdenskrig var forsvarsværket bemandet med næsten 50.000 soldater. En del af dem blev sat til at grave skyttegrave til den feltbefæstningslinie, der gik fra Fortunfortet til Furesøen.

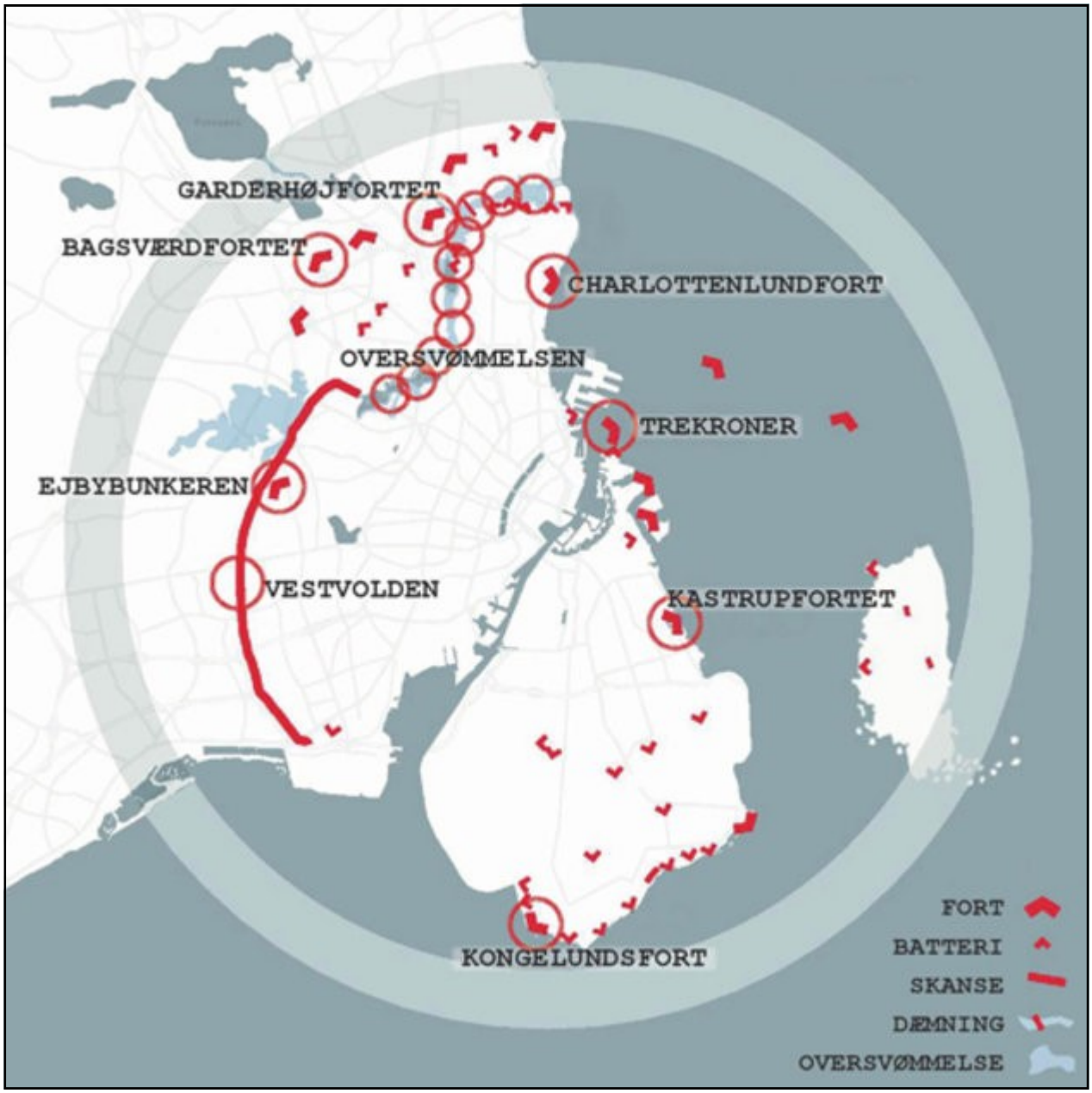

Illustration fra Slots– og Kulturstyrelsens hjemmeside. Skyttegravene er ikke markeret.

Skyttegravene

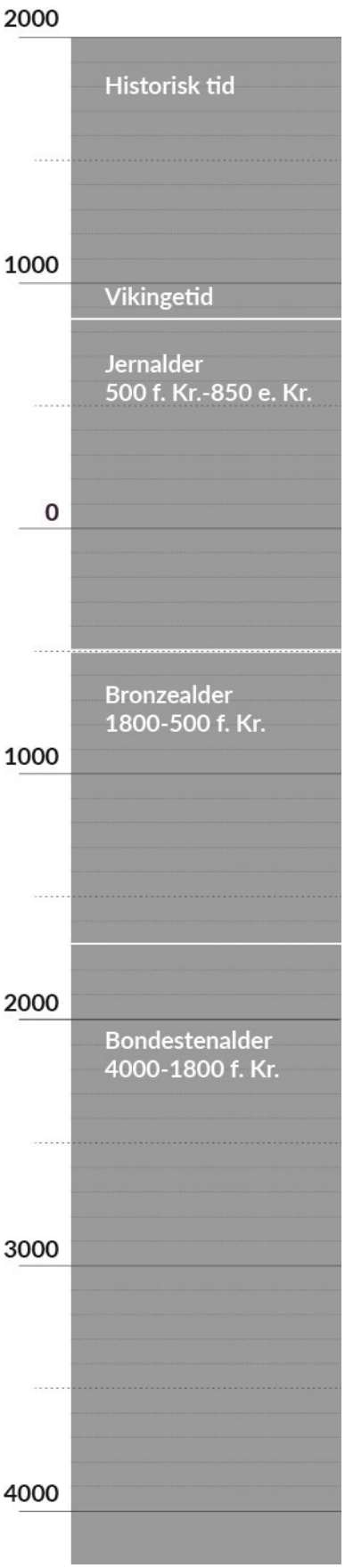
Ganske kort tid før prøvegravningen ved Virumgaard, havde Kroppedal Museum gjort et lignende fund et andet sted i kommunen, ved Trongård/Rævehøjområdet, i forbindelse med byggemodningen til Life campus. I 2015 afdækkede en udgravning flere, på det tidspunkt ukendte skyttegrave fra feltbefæstningslinien mellem Fortunfortet og Furesøen. På grund af netop det fund vidste arkæologerne med det samme, hvad de stod overfor ved Virumgaard. Nemlig spor af en feltbefæstning fra 1. Verdenskrig.

Med en stor gravemaskine fjernes muldjorden, så den urørte råjord fremstår som en plan flade, hvor arkæologerne kan se tidligere nedgravninger til stolpehuller, gruber eller som i dette tilfælde skyttegrave og mandskabsrum.

1. Verdenskrig er ikke paratviden blandt oldtids-arkæologer og derfor inddroges specialkonsulent Peter Thorning Christensen, der har beskæftiget sig indgående med Københavns Befæstning i en lang årrække. Peter Thorning Christensen gennemsøgte Rigsarkivet for ældre kortmateriale og udarbejdede et notat til museet. Det viste sig, at der på et armeringskort over feltbefæstningerne på Nordfronten var vist en signatur for en skanse omgivet af pigtrådshegn, på det sted arkæologerne havde prøvegravet og arkæologerne blev overbeviste om, at det var den skanse, de havde fundet spor af. Hverken den nøjagtige placering eller den reelle udformning af skansen kunne ses på kortet, hvor der blot var tegnet en standardsignatur for en skanse. En lignende skanse er den første af sin art påtruffet på en arkæologisk udgravning. Skansen blev opført i 1914 og var i brug indtil krigens slutning i 1918. Dens funktion var at sikre kontrollen med trafikken på Kongevejen og i en angrebssituation at sørge for at hindre en fjendtlig fremrykning.

Tidstavle

- Skyttegrave fra 1. Verdenskrig

- Gruber fra bronzealder

Udgravning og fredning

Ved en typisk arkæologisk udgravning er formålet at dokumentere fortidsminderne så omhyggeligt som overhovedet muligt og i den proces ødelægger arkæologerne det, de udgraver. Man kan kalde det en kontrolleret ødelæggelse sat i værk for at undgå, at fortidsminderne bliver ødelagt ved et uheld under et anlægsarbejde uden forudgående registrering. I særlige tilfælde laves der aftaler om at bevare fortidsminderne på stedet, altså at frede dem, og så må der hverken bygges eller foretages arkæologiske udgravninger.
Fortidsminderne ved Virumgaard blev udgravet, og ingen blev fredet.

Efter afrømning af mulden stod den nu opfyldte skyttegrav tydeligt frem i råjorden.

Peter Thorning Christensen fandt kopier af to tegninger, der sandsynligvis stammer fra en lærebog om fortifikation. Tegningerne viser snit på langs og på tværs af et skyttegravsanlæg. På illustrationerne bagest i nærværende rapport ses en plan over Virumgårds befæstningsanlæg kopieret ovenpå de omtalte tegninger. Der ses en slående lighed mellem tegningernes anvisninger og Virumgårdanlæggene, dog var nogle firkantede stokke, iagttaget under udgravningen, tilsyneladende placeret på den ”gale” side af halvmuren og der var ingen spor af en vold foran anlæggene. Volden er markeret på plantegningerne, hvor den burde have været, men den blev formentlig helt udjævnet, da man opgav befæstningen.

Udgravningens resultater

Oldtidsfundene

Der blev kun fundet ganske få tegn på, at mennesker benyttede området i oldtiden, men rester af lerkar i et par gruber kunne tyde på, at der har været en boplads i nærheden, sandsynligvis fra bronzealder.

En oldtidsgrube med et bundlag fyldt med trækul. I gruben lå en knusesten, som var en håndstor sten med fire knuseflader. Knusesten findes i mange af oldtidens perioder og de kunne bruges til lidt af hvert.

Befæstningsanlæggene

Udgravningen afdækkede to i princippet helt adskilte feltbefæstningsanlæg. Mod nord lå resterne af den forventede skanse, men umiddelbart syd herfor viste det sig, at der var mere omfattende spor fra en større, feltbefæstet linie, der blev anlagt i 1915-17 mellem Lundtoftesletten's højeste punkt og Furesøens kyst et stykke nord for Hjortholm.

Fortolkning af de arkæologiske spor vist på et ortofoto fra 2020.

Det sydlige befæstningsanlæg

Den sydlige feltbefæstningslinie bestod af et vinklet nordvendt forløb. Det tranversopbyggede anlæg består af syv sektioner af hver to mandskabsrum. Mandskabsrummene har været ca. 2,4 meter brede og en meter dybe. Skyttegraven, der i bundniveau ikke var mere end 80 cm bred løber syd for mandskabsrummene og imellem dem har der været en slags halvmur afbrudt af åbninger til mandskabsrummene. Denne halvmur bestod af råjord og må være opstået, idet man har udgravet mandskabsrummene og skyttegraven. Sektionerne af mandskabsrum er adskilt af en travers på skyttegraven, så der har været en travers for hver 8-9 meter. Der har i alt været syv traverser.
Anlægget har været omgivet af to rækker af trådhegn.

Jerntråd fra jorden i befæstningsanlæggene.
Til venstre ses jerntråd med et ombukket øje, der engang har siddet om en træpæl. Det er en rest af de trådhegn, der i sin tid omkransede anlæggene.

Profil af det sydlige anlæg. Til højre ses nedgravningen til et af mandskabsrummene tydeligt afgrænset i profilet.

Det nordlige befæstningsanlæg

Den nordvendte skanse blev afgrænset mod øst, men ikke mod vest hvor den fortsatte forbi udgravningsgrænsen ud mod Lyngby Omfartsvej. Skansen har haft mindst fire sektioner af hver to mandskabsrum efterfulgt af et større rum, tolket som en art kommandorum. Fra dette rum og frem til udgravningsgrænsen kunne der kun iagttages en skyttegrav men ingen mandskabsrum.
Dimensionerne og opbygningen er lig det sydlige anlæg, dog har der tilsyneladende været færre traverser og som nævnt et større mandskabsrum.

Diverse jerngenstande fra udgravningen.

Mandskabsrummene

Mandskabsrummene har været trædækkede, det afslørede rester af træ i flere af dem, mens der ingen steder var spor af træ i skyttegraven. Alt træet synes at være grantræ med plankestørrelse otte gange en halv tomme, hvilket svarer til omtrent 20 x 1,3 cm.
Overalt i opfylden i befæstningsanlæggene fandtes desuden jerntråd. Noget var snoet og noget med ombukninger/øjer som til at komme om en træpæl og det må være rester af de trådhegn, der har omkranset anlæggene.

Et mandskabsrum med bevaret træ i bunden.

Kommandorummet

Et af rummene var anderledes opbygget end de øvrige mandskabsrum og der ledte et telefonkabel frem til det, hvilket antyder, at rummet har haft en særlig funktion. Det har været ca. 2,4 x 1,6 meter stort, altså samme bredde som de øvrige rum, men dybere og formentlig har det været en slags kommandorum til officererne. Sporene efter to brædder, der har krydset hinanden i bundniveau af rummet tyder på, at der har været et egentlig trægulv. En smal, sort stribe af tagpap kunne erkendes langs rummets vægge og dets funktion kan have været at isolere rummet. Der var endvidere rester af et slaggelag i bunden af rummet, som måske også har haft en isolerende eller drænende effekt. Muligvis har der også været en lille ovn i rummet, men det fandtes der dog ikke direkte spor af. Fragmenter af vinduesglas stammer sandsynligvis fra ruder, som har vendt ud mod skyttegraven. De har givet lidt ekstra lys i rummet, der i øvrigt har været oplyst af petroleumslamper og stearinlys.

Bo Jensen er ved at undersøge kommandorummet og har fundet rester af tagpap.

Telefonledningen ind til kommandorummet. Ledningen var lagt ned i en dyb grøft.

Slaggelag og aftryk af krydsede planker i kommandorummet.

Krigsafslutningen

Efter krigens slutning blev de jorde, der havde været anvendt i forbindelse med byggeriet af feltbefæstningsanlæggene, givet tilbage til lodsejerne med en erstatning dels for benyttelsen af jordene i de op til fem år, som benyttelsen havde varet, og dels for at lodsejerne selv stod for retableringen af områderne efter den militære brug. Forsvaret havde ingen behov for mængder af brugte skyttegravsplanker og brugt skyttegravstømmer fra alle de feltbefæstningsanlæg, der var blevet anlagt hele vejen rundt om København, mens lodsejerne måske kunne anvende noget af det efterladte, ligesom de også havde en interesse i, at der ikke var efterladt noget, der ville kunne komme i vejen for den fremtidige dyrkning af jordene. Dette er grunden til, at der ved udgravningen kun blev fundet få efterladenskaber fra den militære brug gennem de 5 år.

Diverse genstandsfund

Telefonkablet, der førte til kommandorummet var af bly og forsynet med en boks af en art.

Vinduesglas fra kommandorummet.

Keramikskår fra en oldtidsgrube. Der er skår fra mindst to forskellige lerkar, måske flere. Det ene har været fladbundet med rund bug og med ru overflade. Formentlig bronzealder.

Sydlige anlæg

Nordlige anlæg

